

**АЙБИЙКЕ БЕКМУРАТОВАНИЊ
IZERTLEWLERINDE «MURINDIQ ATA-ENE»
DÁSTÚRI HAQQÍDA**

*Paxratdinov Ajiniyaz Quralbaevich, Ózbekstan Respublikasi
Ilmler akademiyasi Qaraqalpaqstan bólimi Qaraqalpaq
gumanitar ilimler ilimiy-izertlew instituti doktoranti*

**THE CUSTOM OF «MURYNDYK ATA-ENE» IN
AYBIYKE BEKMURATOVA'S RESEARCH**

*Pakhratdinov Ajiniyaz Kuralbaevich, doctoral student,
Karakalpak Institute of the Humanities, Karakalpak Branch of
the Academy of Sciences of Republic of Uzbekistan*

**ОБЫЧАЙ «МУРЫНДЫК АТА-ЕНЕ» В
ИССЛЕДОВАНИЯХ АЙБИЙКЕ
БЕКМУРАТОВОЙ**

*Пахратдинов Ажинияз Куралбаевич, докторант
Каракалпакского научно-исследовательского института
гуманитарных наук Каракалпакского отделения Академии
наук Республики Узбекистан*

<https://orcid.org/0009-0002-2397-517X>

e-mail:
ajiniyazpaxratdinov@gmail.com

Annotaciya: Maqalada qaraqalpaqlardagi «murindiq ata-ene» dásturi haqqinda sóz etiledi. Úyreniw dawamında etnograf A.Bekmuratovaniń qaraqalpaqlardagi murindiq ata hám ene haqqında aytqan pikirleri analizlendi. Bul dástúrdiń payda bolıwı, áhmiyeti, wazıypaları hám basqa da máselelerdi tereń izertlew talap etiledi.

Tayanış sózler: Etnografiya, murindiq ata, murindiq ene, jasalma tuwısqanlıq, qıyametlik ata, qıyametlik ana.

Аннотация: В статье рассматривается традиция каракалпаков посаженный отец, посаженная мать. В ходе исследования были проанализированы взгляды этнографа А.Бекмуратовой на роль посаженных отца и матери в каракалпакской культуре. Происхождение, значение, функции и другие аспекты этой традиции требуют глубокого изучения.

Ключевые слова: Этнография, посаженный отец, посаженная мать, искусственное родство, «қыяметлик ата», «қыяметлик ана».

Abstract: The article examines the Karakalpak tradition of the "murindiq ata" and "murindiq ene". The study analyzes the views of ethnographer A. Bekmuratova on the role of these adoptive parents in Karakalpak culture. The origin, significance, functions, and other aspects of this tradition require in-depth research.

Key words: Ethnography, honorary father, honorary mother, fictive kinship, "murindiq ata", "murindiq ene".

KIRISIW (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION)

Qaraqalpaqlardagi murindiq ata hám ene dásturiniń ózgeshelikleri hám insan tariyxınıń hár qıylı dáwirlerinde hár qıylı tariyxıy-mádeniy tarawlarda hám ayırım etnikalıq toparlarda payda bolıw formaları ayrıqsha qızıǵıwshılıq oyatadı. Házirgi kúnge shekem bul institut qaraqalpaqlarda jasalma

tuwısqanlıq sıpatında tolıq izertlenilmey kiyatır. Bul máselege baylanıslı ayırım pikirler qaraqalpaq ilimpazlarınıń miynetlerinde jol-jónekey ayılǵan.

**АДЕБИЯТЛАР АНАЛИЗИ HÁM
МЕТОДОЛОГИЯ (ЛИТЕРАТУРА И
МЕТОДОЛОГИЯ / MATERIALS AND
METHODS).** Murindiq ata hám ene dásturi

boyınsha maǵlıwmatlar jergilikli ilimpazlardan U.Shalekenov, U.Kusekeev, X.Esbergenov, A.Bekmuratova, T.Esbergenova, A.Bijanova, M.Davletiyarov, M.Utebaevlardıń izertlewlerinde ushırasadı.

Maqalada A.Bekmuratovanıń 1970-jılı baspadan shıqqan «Быт и семья каракалпаков в прошлом и настоящем» degen miynetini úyrenilip, úyreniw dawamında qaraqalpaqlardaǵı murındıq ata hám ene dástúri haqqında bahalı maǵlıwmatlar alındı. Sonday-aq, onıń ilimiy maqalaları hám etnografiyalıq dala jazıwlarında toplagan arxiv materiallarınan da keń paydalanıldı.

A.Bekmuratovanıń dástúrge baylanıshlı miynetleri jergilikli ilimpazlardıń miynetleri menen salıstırılmalı túrde úyrenildi hám analizlendi.

DODALAW

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION).

A.Bekmuratova óziniń izertlewlerinde qaraqalpaqlardaǵı tuwısqanlıq terminlerdi arnawlı izertlep, olardıń shańaraqlıq-tuwısqanlıq qatnasları sistemasındaǵı ornın hár tárepleme anıqlap bergeni [7]. Ilimpaz murındıq ata-ene dástúri boyınsha da bahalı maǵlıwmatlar bergeni.

A.Bekmuratova qaraqalpaqlardaǵı murındıq ata-ene dástúrin erte dáwirde kiyatırǵan dástúr sıpatında qarap, onı “Alpamıs” dástanında ushırasatuǵın “qıyametlik ata”, “qıyametlik ana” degen túsinikler menen baylanıstırıp úyrengen.

“Alpamıs” dástanında ushırasatuǵın qıyametlik ata, qıyametlik ana túsiniqleriniń murındıq ata menen murındıq ene túsiniğine uqshas mánide qollanılǵan degen pikirdi M.Davletiyarovtıń miynetinde de kóriwge boladı [3].

“Alpamıs” dástanında Áshim Arzayımǵa úylengende, olar ushın “qıyametlik ata” (murındıq ata) Baysarı, al “qıyametlik ana” (murındıq ene) Altınshash bolǵan. Baysarı Áshimdi ózine ul, Arzayımdı qız dep esaplaǵan. Altınshash: “Áshim – meniń ulım, Arzayım – qızım”, – dep, kóyleginiń kókirek tárepini sheship, Áshim menen Arzayımdı kókireğine basadı [6]. Usı háreketi arqalı Áshim menen Arzayımǵa tuwısqanlıq, analıq sezimlerin bildirgen.

A.Bekmuratova “qıyametlik ata” hám “qıyametlik ana” túsiniqleriniń din menen baylanıshlı dep qaraǵan [1]. Haqıyqatında da bul túsiniqler kóbirek diniy-ruwxıy mazmunda qollanıladı, yaǵnıy, perzentin tárbiyalap, haqıyqıy atalıq

wazıypasın orınlaǵan adam qıyamette de perzentini menen birge boladı, degen diniy túsiniкке tiykarlanadı.

Informatorlardıń bergeni maǵlıwmatlarında “eger murındıq balańdı tuwǵan perzentindey teń kórmeseń, “qıyamet kúni juwabı bar” dep túsinedi [12].

X.Esbergenov bılay jazǵan: “murındıq ata hám enege baylar, atqa minerler, ruwxaniyler belgilenip, biraq olardıń hayalları balalı bolıwı shárt bolǵan. Murındıq ene balasız bolsa, onıń murındıq qızı da perzentsiz boladı dep túsingen. Bulay bolıwınıń sebebi, áyyemgi jámiyettegi adamlardıń túsiniǵi boyınsha, adamnıń jınıs qatnası haqqındaǵı háreketi tábiyattıń qanday da bir «jasırın kúshi» tásirinen payda bolǵan. Sonlıqtan, jınıs qatnasları diniy xarakter alıp, bul qudayǵa sıyıwıwdıń bir túri bolıp kelgen. Demek, murındıq atanıń dáslepki mánisi diniy xarakterde «tábiyattan tıs kúsh», «qudaydıń wákili» retinde túsiniлип, sońınan oǵan sociallıq, teńsizlik, gárezsizlik, taǵı basqa da mániler qosılǵan” [4].

Kelin kúyewdiń úyine jaqınlaǵanda, awıldın qızları, jigiteri hám hayalları onı qarsı alıwǵa shıǵatuǵın bolǵan. Kúyewdiń jeńgesi yaǵnıy onıń ákesiniń tuwısqan aǵasınıń yamasa uzaǵıraaq tuwısqanınıń hayalı “murınlıq ene” dep atalǵan. Ol kelindi kútip alıp, oǵan birinshi ret kiymeshek kiygizip, betin oramal menen japqan. Sońınan murındıq ene kelinshekti kúyewdiń úyine alıp kirip usı waqıttan baslap kelin hám onıń kúyewi ushın ekinshi anası bolıp esaplanatuǵın bolǵan. Onıń kúyewi bolsa, “murındıq ata” bolıp sanalǵan [1].

Bunday maǵlıwmat X.Esbergenov hám T.Atamuratovlardıń miynetinde de keltirilgen [5]. Onda “kelindi birinshi qarsı alıwshı murındıq ene boladı. Ol kelindi qarsı alıp, onıń betine aq oramal jawıp, “aq salıw”dı ámelge asırǵan hám usı waqıttan baslap onıń ekinshi anası bolıp esaplanǵan, – dep ayılǵan.

A.Bekmuratovanıń toplagan dala materiallarında “ertekte murındıq enesi túsken kelinniń basına kiymeshek kiygizip, qız etip qabil etip alatuǵın bolǵan. Kiymeshek kiyiw kelin bolǵannıń belgisi dep esaplaǵan [9]. Jáne bir arxiv materiallarında kiymeshek boyınsha qızıqlı maǵlıwmatlar berilgen. Máselen, qız uzatılıp kiyatırǵanda qızdıń jeńgesi kiymeshekke birge alıp kelip, kúyewdiń úyine kelgen jerde kelinniń murındıq enesine bergeni hám murındıq ene

kelinniń basına kiymeshekti salıp, qız etip alǵan. Kelin kiymeshegin enesi qashan ruxsat bermegenshe sheshpey júre bergen [8].

Arxiv dala materiallarına súyenip pikir bildiretuǵın bolsaq, murındıq eneniń kelinge kiymeshek jabıwı shama menen 1950-jıllarǵa shekem dawam etken. Keyininen kiymeshek qalıp, tek aq oramal jawıp baslaǵan [10].

Ellikqala rayonı turǵını Janieva Nargul apanıń maǵlıwmatı boyınsha usı awılǵa 1969-jılı qaraqalpaq shańaraǵına kelin bolıp túskenimde, murındıq apam meniń basıma shashaqlı aq oramaldı jawıp, mańlayımnan súyip, “endi meniń qızımsañ” dep kúyewdiń úyine alıp kirdi. Murındıq apam japqan oramaldı házirgi kúнге shekem arshaǵa salıp saqlap qoyıppan. Házirgi kúнге shekem qońsılarım kelin túsirgende usı oramaldı jaqsı niyette “Sizlerge uqsáǵan baxıtlı erli-zayıplı bolıp uzaq ómir keshirgey” dep alıp turadı [11].

A.Bekmuratova óziniń izertlewlerinde murındıq ata-ene menen murındıq balalar arasındaqı tuwısqanlıq qatnaslar haqqında bahalı maǵlıwmatlar keltirgen [1]. Ilimpazdıń aytıwınsha, jas kelin-kúyew, olarǵa basqa shańaraqtan (kúyewdiń uruwınan) ekinshi áke hám ekinshi ana saylanadı, olar jas kelin-kúyew ushın shártli túrde óz ata-anasınday bolıp qaladı. Jas kelin-kúyew ushın murındıq eneniń balaları ózleriniń tuwısqan aǵa-inisi hám apa-qarındaslarınday bolıp esaplanadı. Olar bir-birine tuwısqanlıqtı bildiretuǵın sózler menen múrájat etip, tuwısqan ekenligin bildiredi. Murındıq bala menen murındıq ata-ene bir-birine jaqın tuwısqanlıq termin sózler menen múrájat etedi [2].

A.Bekmuratovaniń kórsetiwi boyınsha, murındıq ata-ene murındıq balaların óz perzentlerindey jaqsı kóriwi, olarǵa ǵamxorlıq etiwi, járdem kórsetiwi kerek. Óz gezeginde murındıq balalar da murındıq ata-anasınıń keńeslerin húrmet penen tıńlap, olarǵa boysınıwı tiyis ekenligi aytlıǵan [1]. Bunday jaqın tuwısqanlıq qatnasıqlar hám wazıypalar haqqında basqa dereklerden de kóriwge boladı [3].

Dala jazıwları materialların analizlep qaraǵanıımızda, ertekte murındıq ata-eneni saylawda olardıń jasına ayırıqsha áhmiyet qaratqanlıǵın kóriwimizge boladı.

A.Bekmuratovaniń maǵlıwmatlarına qaraǵanda, murındıq ata-eneniń jası murındıq bala hám qızdan úlken bolıwı shárt bolǵan.

M.Davletiyarovtıń pikirinshe, murındıq atanıń jası murındıq balasınan keminde 5-6 yamasa 10 jas úlken bolıwı kerek [3]. Bunıń sebebin úyrengenimizde ata-ana ózlerinen keyin de balasına ata-analıq etetuǵın ǵamxorshı adam (murındıq ata-ene) qalıwın qáleydi.

NÁTIYJELER (РЕЗУЛЬТАТЫ/RESULTS). Etnograf A.Bekmuratovaniń izertlewlerinde aytlıǵan murındıq ata-ene dástúrińin payda bolıwı, áhmiyeti, wazıypaları, tuwısqanlıq qatnasları hám ertedegi hám házirgi waqıttaǵı dástúrdegi ózgeshelikler boyınsha bahalı maǵlıwmatlar beredi.

Qaraqalpaqlardaǵı murındıq ata-ene dástúri erte dáwirde kiyatırǵan dástúr sıpatında bul "qıyametlik ata", "qıyametlik ana" degen túsinipler menen baylanıslı ekenligi hám onıń din menen baylanıslı ekenligi úyrenildi. Bunnan tisqari, A.Bekmuratovaniń izertlewlerindegi murındıq ata hám ene menen murındıq balalar arasındaqı tuwısqanlıq qatnaslar hám olardıń bir-birine qanday tuwısqanlıq terminler menen múrájat etetuǵınlıǵı haqqında maǵlıwmatlar hám murındıq ata-ene menen murındıq balaları arasındaqı húrmet salıstırmalı analiz etildi.

JUWMAQ (ЗАКЛЮЧЕНИЕ/ CONCLUSION)

Etnograf A.Bekmuratovaniń izertlewlerinde aytlıǵan murındıq ata-ene dástúrińin payda bolıwı, áhmiyeti, wazıypaları hám tuwısqanlıq qatnasları boyınsha maǵlıwmatlar ertedegi hám házirgi waqıttaǵı dástúrdegi ózgeshelikler analizlendi. Bul másele, aldaqı waqıtları murındıq ata-ene dástúrin jasalma tuwısqanlıq institutı sıpatında úyreniwge tiykar bola aladı.

ÁDEBIYATLAR DIZIMI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. *Бекмуратова А.* Быт и семья каракалпаков в прошлом и настоящем. Нукус, «Каракалпакстан», 1970. Б. 76, 78–80.

2. *Бекмуратова А.* Семейно-бытовой уклад каракалпаков в прошлом и задача преодоления его вредных пережитков. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторический наук. М., 1967. Б. 66–67.

3. *Давлетияров М.* Традиционные социальные институты каракалпаков. Нукус., «Илим», 2019. Б. 86 – 92.

4. *Есбергенов Х.* Салтанатлы турмысымызга мәдениятлы дәстүр. // “Әмиўдәрья”, 1966, №10. Б.109–123.

5. *Есбергенов Х., Атамуратов Т.* Традиции и их преобразование в городском быту каракалпаков. Нукус: «Каракалпакстан», 1975. Б. 86.

6. Каракалпак фольклоры. 2-том. Нөкис, 2007. Б. 221.

7. *Утебаев М.Б.* Терминология родства у каракалпаков и ее отражение в этикетном поведении // Историческая этнология. Т. 7, 2022. № 3. Б.398–413.

Dala jazıwı (Полевая запись / Field record).

8. Arxiv dala jazıwı. Bekmuratova A. №5 1986-j. Informator: P.Bekmuratova, Kegeyli rayoni.

9. Arxiv dala jazıwı Bekmuratova A. №12, 1988-j. Informator: Berdimuratova Gulaysha, 70 jasta. Shimbay rayoni.

10. Arxiv dala jazıwı. Bekmuratova A. №7, 1988-j. Informator: Mambetkarimova Salima 73 jasta. Shimbay rayoni.

11. Avtordın dala jazıwı. №18, 2025-j. Informator: Janieva Nargul, 1952-j, Ellikqala rayoni.

12. Avtordın dala jazıwı. №19, 2025-j. Informator: Janshukirova Rayxan, 1971-j. Ellikqala rayoni.

